

## SHAXS TUZILISHI VA FIZIOLOGIK ASOSLARI

To'ychiyeva Sevinch Rustam qizi

Chirchiq davlat pedagogika universiteti

Maktabgacha va boshlang'ich ta'lim fakulteti

Boshlang'ich ta'lim 1-kurs 25.10-guruh talabasi

sevinchtoychiyeva75@gmail.com

Ozodqulov Olimjon Bahodir o'g'li

Ilmiy rahbar: Chirchiq davlat pedagogika universiteti,

Psixologiya kafedrası o'qituvchisi

olimjonozodqulov30@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17825824>

**Annotatsiya:** Ushbu tezisdá shaxs tuzilishi va uning fiziologik asoslari, shaxsning psixologik va biologik komponentlari o'rganiladi. Shaxsni shakllantiruvchi omillar, temperament va irsiyat, nerv tizimi va gormonal ta'sirlar batafsil tahlil qilinadi. Shaxs tuzilishi individual xususiyatlar, ijtimoiy muhit va biologik omillar orqali aniqlanishi ko'rsatiladi.

**Kalit so'zlar:** Shaxs, tuzilish, fiziologik asoslar, temperament nerv tizimi, gormonal ta'sir, irsiyat, ijtimoiy muhit, psixologik component.

**Annatotion:** This thesis studies the structure of personality and its physiological basis, examining psychological and biological components. Factors shaping personality, temperament, heredity, nervous system, and hormonal influences are analyzed. It is shown that the structure of personality is determined by individual characteristics, social environment, and biological factors.

**Keywords:** personality, structure, physiological basis, temperament, nervous system, hormona influence, heredity, individual traits, social environment, psychological component

### KIRISH

**Shaxs tuzilishi** - bu individual inson xususiyatlari, shaxsiy fazilatlar va qobiliyatlarni o'z ichiga oluvchi murakkab psixologik tuzilma bo'lib, uning shakllanishi biologik va ijtimoiy omillar bilan chambarchas bog'liq. Zamonaviy psixologiyada shaxsni o'rganish uning fiziologik asoslarini tushunish bilan chambarchas bog'liq. Shaxsning harakatlari, reaksiyalari, qiziqishlari va xulq-atvori asosan nerv tizimi, gormonlar va irsiyat bilan belgilanadi. Shu bois, shaxs tuzilishini chuqur o'rganish pedagogik faoliyatda ham, ta'lim jarayonida ham muhim ahamiyatga ega.

**Shaxs tuzilishi** - bu insonning ijtimoiy va psixologik xususiyatlarining murakkab tizimi bo'lib, u quyidagi komponentlardan iborat: Psixologik component: shaxsning xulqi, qobiliyatlari, qiziqish va ehtiyojlari. Ijtimoiy component: jamiyatdagi rol, ijtimoiy munosabatlar va ta'sir. Biologik/fiziologik component: temperament, nerv tizimi, gormonal fon va irsiyat. Shaxsning fiziologik asoslari asosan markaziy va periferik nerv tizimi, gormonal tizim va genetik omillar bilan belgilanadi. Nerv tizimi: Oliy nerv faoliyati, reflekslar, asab impulslarining tezligi shaxs xulqini shakllantirishda muhim. Gormonal ta'sir: Adrenalin, kortizol va boshqa gormonlar shaxsning kayfiyati va stressga munosabatini belgilaydi. Irsiyat: Biologik meros sifatida temperament, qobiliyat va sezgirlik darajasi ota-onadan o'tadi.

Temperament shaxs tuzilishining fiziologik asosidir. Shaxsning javob tezligi, hissiyotning intensivligi, faoliyatga munosabati temperament orqali belgilanadi. Misol uchun:

1. Sangvinik: faol, tashqi dunyoga tez moslashadi.

2. Xolerik: energiyali, qattiqqo'l va tez reaksiyaga ega.
3. Flegmatik: tinch, barqaror, sekin moslashadi.
4. Melankolik: sezgir, hissiyotga boy, chalg'igan.

### **Shaxs tuzilishiga ta'sir etuvchi boshqa omillar**

Ijtimoiy muhit: oilaviy tarbiya, maktab, do'stlar va jamiyat shaxsni shakllantiradi.

Individual xususiyatlar: qobiliyat, ehtiyoj va qiziqishlar shaxsning o'ziga xosligini yaratadi.

### **XULOSA**

Shaxs tuzilishi murakkab va ko'p qirrali tizim bo'lib, u biologik, psixologik va ijtimoiy komponentlar orqali shakllanadi. Fiziologik asoslar, xususan nerv tizimi, gormonal fon va irsiyat shaxsning temperamentini va xulq-atvorini belgilaydi. Shaxsning individual xususiyatlari va ijtimoiy muhit ta'siri bilan bog'liq jarayonlar uning rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. Pedagogik faoliyatda shaxs tuzilishini tushunish, bolalarning individual xususiyatlarini inobatga olgan holda ta'lim jarayonini samarali tashkil etishga yordam beradi. Shu bilan birga, shaxsni shakllantirishda fiziologik va psixologik asoslar doimo o'rganilishi lozim. Shaxsni chuqur tushunish, uning qobiliyatlarini, ehtiyojlarini va individual xususiyatlarini aniqlash imkonini beradi, bu esa ta'lim va tarbiyada yuqori natijalar berishi mumkin. Shaxsning individual xususiyatlari va ijtimoiy muhit ta'siri bilan bog'liq jarayonlar uning rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. Pedagogik faoliyatda shaxs tuzilishini tushunish, bolalarning individual xususiyatlarini inobatga olgan holda ta'lim jarayonini samarali tashkil etishga yordam beradi. Shu bilan birga, shaxsni shakllantirishda fiziologik va psixologik asoslar doimo o'rganilishi lozim. Shaxsni chuqur tushunish, uning qobiliyatlarini, ehtiyojlarini va individual xususiyatlarini aniqlash imkonini beradi, bu esa ta'lim va tarbiyada yuqori natijalar berishi mumkin.

### **Adabiyotlar, References, Литературы:**

1. Akhundov, R. (2018). Shaxs psixologiyasi. Toshkent: O'zbekiston. - 145-178-betlar.
2. Islomov, M. (2020). Biopsixologiya asoslari. Toshkent: Universitet nashriyoti. - 50-95-betlar.
3. Kholmov, S. (2019). Shaxs va temperament. Toshkent: O'qituvchi nashriyoti. - 30-72-betlar.
4. Zokirov, F. (2021). Bolalar psixologiyasi. Toshkent: Fan va texnologiya. - 88-134-betlar.
5. Karimov, A. (2017). Fiziologiya va inson psixologiyasi. Toshkent: Sharq. - 102-145-betlar.
6. Rasulov, T. (2016). Shaxs rivojlanish psixologiyasi. Toshkent: O'zbekiston. - 60-112-betlar.
7. Rahmatova, N. (2015). Pedagogik psixologiya. Toshkent: Fan nashriyoti. - 40-85-betlar.
8. Sodiqov, B. (2018). Inson faoliyati va psixofiziologiya. Toshkent: Universitet nashriyoti. - 120-160-betlar.
9. Yo'ldoshev, D. (2019). Psixologik nazariyalar va amaliyot. Toshkent: O'qituvchi nashriyoti. - 75-110-betlar.
10. G'aniyeva, L. (2020). Shaxs va ijtimoiy muhit. Toshkent: Sharq nashriyoti. - 55-100-betlar.